

YEŞİLYURT MEKİKLİ DOKUMALARI*

Uz. Ahmet AYTAÇ**

Arş. Gör. H. Melek HİDAYETOĞLU**

Tekstil endüstrisi, içinde bulunduğumuz yüzyılda, ülkemiz için oldukça önemli bir iş kolu haline gelmiştir. Ancak gelişen endüstri ile birlikte tekstilde makina imalatı ve kimyasal boyalı türünler haline gelen dokumalar, geleneksel dokuma tekniklerinin unutulmasına, yavaş yavaş ortadan kalkmasına neden olmuştur. Süsleme sanatlarında dokumacılık, Türkler için asırlarca hem bir sanat, hem de ihtiyaçları giderme aracı olarak önemini sürdürmüştür. Çadırdan kolonunu bağlamaya, beşiğe, bakliyat çuvalına, giysiye, yer yaygısına kadar, günlük yaşamında pek çok alanda faydalandığı bu dokumaları motif ve renk lisanı ile konuşan birer eser haline getirmiştir. Bugün Anadolu'nun pek çok bölgesinde yöresel bir takım özellikleriyle kiritli dokumalar ve mekikli dokumalar olarak varlığını sürdürme çabası içerisindedir (Yağan, 1978: 6).

Mekikli dokumaların üretildiği merkezlerden birisi de Muğla'nın Yeşilyurt beldesidir. Yeşilyurt'un 1990 nüfus sayımına göre merkez nüfusu 2297 dir. (Büyük Larousse, C. 24: 12543)

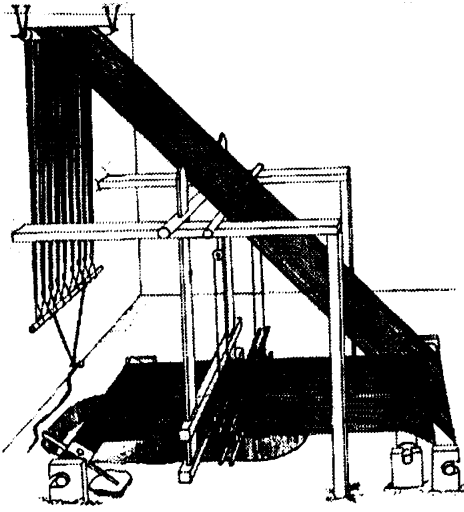
Ancak teknolojik gelişimin getirdiği seri üretim, Yeşilyurt mekikli dokumalarını da etkilemiş ve yöredeki mekikli el tezgahı ile üretim oldukça azalmıştır. Teknolojinin alabildiğine hız kazandığı günümüzde, bir yandan da gelenekselliği muhafaza etme anlayışının toplumda oluşmaya başladığı bir gerçektir. Pazarlamadaki sorunlara, gençlerin bu sanata

öğrenme heyecanlarının bulunması, üretimin ekonomik açıdan tatmin olamaması gibi pek çok olumsuzluğa rağmen, yörede bu geleneği usanmadan devam ettirmeye çalışan ustalar da yok değildir.

Daha önceleri, ilkel araç gereçlerle üretilen iplik, boyanır ve el tezgahlarından tablo gibi mükemmel birer eser olarak kullanıma sunulmuş. Ancak bugün fabrikasyon imalatı pamuk iplikler tercih edilmektedir. Yöre insanının kendi imal ettiği ipek ve pamuk ipliklerin yerini makina floşu ve pamuğu almıştır. Fırınlanan ipek böceği kozaları 75-80°C'de uç verecek hale getirilir ve kaynayan kazana atılarak, yaklaşık 90-100 adet koza ucundan bir iplik yapılırmış. Çileler haline getirilen ipek çuvala doldurulur, kaynatılıp sıkılır, boyanır ve böylece hazır hale getirilmiştir.

Uygulaması kolay ve maliyeti düşük olan kimyasal boyalar yaygınlaşmadan önce yörede yetişen bitkilerden de boya elde etmek amacıyla faydalanırmış. Öncelikle bitki 8-10 saat kazanda kaynatılır, bitki posaları kazandan çıkartılıp, sabitleyici bir mordan maddesi ve ipek çileleri ilave edilerek 16-18 saat kazanda kaldıktan sonra çıkarılarak, yıkanır ve kullanıma hazır hale gelirmiş.

Yeşilyurt'da üretilen dokumaları kullanım amaçlarına göre parça ve metrelilik olarak ikiye ayırmak mümkündür. Dış giyim eşyası olan peştemaller, baş örtüsü olarak kullanılan üstlükler, havlu, mendil ve masa örtüleri parça doku-

Şekil No 1
Çukur Tezgah (Yağan 1978: 194).

maları oluştururlar. Giyim amaçlı üretilen bükülmüş kumaşlar, havlu, astar, yatak çarşafı da metrelik dokumalardır.

Yörede düz ve kamçılı tip çukur ya da yüksek el tezgahları kullanılmaktadır. Bu tezgahlar için çözgü hazır halde piyasadan temin edebildikleri gibi kendileri de hazırlayabilmektedirler.

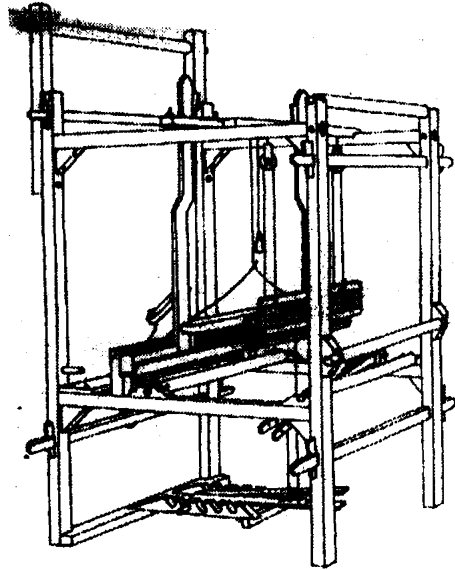
Çözgü de kullanılan ipliklere, tarağın ve gücülerin hareketleriyle tüylenip, kopmamaları için haşılama işlemi uygulanır (Aytaç 1982: 178). Gülcan (geve), çalgık gibi aletler yardımıyla yere çakılan çubuk demirler sayesinde yerde ya da çözgü dolabında, çözgü hazırlanır. Tahar işlemi (gücü ve taraktan geçirilir) yapılır ve tezgaha sabitlenir. Mekiğin hareket sisteminin dışında düz ve kamçılı tip çukur ya da yüksek tezgah parçaları birbirinin hemen hemen aynıdır. Kamçı sistemiyle, dokumada düz tezgaha göre etkiler daha hızlı atıldığından, üretimde biraz daha seri olabilmektedir (Kaya; Ergenekon 1989: 21).

Dokuyucunun bulunduğu yer dışın-

da, tezgahın yüksek ya da çukur olmasının da bir farkı yoktur. Tezgahlar aşağı ve yukarı marmar (levent), ayakçak (pedal), tarağın altındaki delement, mekiği hareket ettiren takke, atkayı sıkıştıran tefe, dokumanın daralmasını engelleyen çumbar (çımbar), kumaşın sarıldığı selmin, gücü, tarak, masura, dem, ibrık gibi ana parçalardan ibarettir.

Bugün Yeşilyurt merkezinde el tezgahlarında dokuma yapan bir kaç usta kalmıştır. El dokuması ürünlere talep artarken, bu dokumaları üretecek yeni ustalar ise maalesef yetişmemektedir.

Yeşilyurt merkezinde evinde yatak çarşafı dokuyan 85 yaşındaki Hediye Demirel'de (26.05.1998 tarihinde yapılan mülakat da) "gençlerin bu sanata karşı ilgi duymadıklarını, sabır ve tecrübe isteyen dokumacılığın maddi açıdan da tatmin edici bir getirirsinin olmadığını" belirtmektedir. Hediye Hanım 60 yıllık,

Şekil No 2
Yüksek Tezgah (Yağan 1978: 196).

4 gücülü çukur tezgahında yatak çarşafı dokumaktadır.

Yine Yeşilyurt merkezinde, 65 yaşındaki Fatma Bilgi Hanım evinde, 2 gücülü yüksek tip kamçılı el tezgahında 880 çözgüsü olan yatak çarşafı doku-maktadır. Genellikle çözgüde 3 renk, at-kıda ise tek renk kullanılarak boyuna çizgili dokumalar üretmektedir.

Sayıları bir kaç geçmeyen bu ustaların arkasından maalesef yeni ustalar yetişmemektedir. Motorlu mekanik tezgahların üretime kazandırdığı sürat, bu tezgahların kullanımını azaltmıştır.

Kökleri oldukça eskilere dayanan bu ananevi sanatımızı yaşatma çabası içerisinde Yeşilyurt'a ve Yeşilyurtluya

yeterli ilgi gösterilmemektedir. Yeşilyurt dokumacılığının, geleneksellik, teknoloji ve sanat estetiği ile bütünleştirilerek gelecek kuşaklara aktarılması için ilgili herkese görev düşmektedir.

KAYNAKLAR:

- AYTAÇ, Ç. 1992. "El Dokumacılığı" M.E.B.D.Y. İstanbul.
 BÜYÜK LAROUSSE SÖZLÜK ve ANSİKLO-PEDİSİ. c: 24, İstanbul.
 KAYA, F., ERGENEKON C. 1989. "Mekikli El Dokumacılığı" Ankara.
 YAĞAN, Ş.Y., 1978. "Türk El Dokumacılığı" Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

NOTLAR

- * Fabricys Women By Manual Looms in Yeşilyurt
 ** Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi

BİZE GELEN DERGİLER

AKADEMİK ARAŞTIRMALAR- Çaykara Cad. Nu: 20/ERZURUM • **ARİŞ-** Atatürk Kültür Merkezi, Gazi Mustafa Kemal Bulvarı Nu: 133 Maltepe/ANKARA • **ATACURT-** Kardelen mah. 353. Sokak Nu: 53 Batıkent /ANKARA • **AY IŞIĞI -** P.K. 88 İSPARTA • **AZERBAYCAN -** P.K. 165 Ulu/ANKARA • **BENGÜ-** Sezenler Sokak Nu: 4/12 Sıhıyye/ANKARA • **BİLGE-** AKM Başkanlığı GMK Bulvarı Maltepe/ANKARA • **BİLİĞ-** Taşkent Cad. 10. Sokak Nu: 30 Bahçelievler/ANKARA • **BİTİĞ-** Postbus 9642 2003 LP Haarlem/The NETHERLANDS • **BALKAN ÖĞRENCİ MEKTUBU-** Mithatpaşa Cad. 44/18 Kızılay/ANKARA • **CEM-** Zafer Mah. Ahmet Yesevi Cad. Nu: 290 Yenibosna/İSTANBUL • **DOĞU TÜRKİSTAN -** 58. Bulvar Cad. Nu: 130/1 34760 Zeytinburnu/İSTANBUL • **DOĞU TÜRKİSTAN - SESİ-** Millet Cad. Küçüksaray Apt. 26/3 Aksaray/İSTANBUL • **DOST DOST -** Hatay Sokak 9/19 Kızılay/ANKARA • **EDESSA -** Halk Eğitim Yarı 2. Sokak Nu: 2/D Bahçelievler/ŞANLIURFA • **ERCIYES-** P.K. 218 KAYSERİ • **ERGUVAN-** Fatih mah. Bayraktar Sok. Nu: 17 SAMSUN • **FOLKLOR ARAŞTIRMALARI KURUMU BÜLTENİ-** Yeşiltürk Sok. 10/16 Sıhıyye/ANKARA • **FOLKLOR DERNEĞİNİN SESİ-** Hal İçi Nu: 37 Kağızman/KARS • **FOLKLOR/EDEBİYAT-** Hatay Sokak Kızılay/ANKARA • **GENÇ ERENLER-** P.K. 515 Yenişehir/ANKARA • **GEREDE-** Strasburg Cad. Adalet Han Nu: 18/18 Sıhıyye/ANKARA • **HACETTEPE HABER-** Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğü-ANKARA • **HALKBİLİMİ-ODTÜ** Türk Halkbilimi Topluluğu-ANKARA • **İLESAM HABER BÜLTENİ-** İzmir Cad. 33/16 Kızılay/ANKARA • **JAS TÜRKİSTAN -** Almatı ş. 480043 Orbisat - 1. 19/19 KAZAKİSTAN • **JOURNAL OF FOLKLORE RESEARCH -** Indiana University Folklore Institute - Bloomington - Indiana/ABD • **KARADENİZ TEKNİK-** Bayındır 2. Sokak 59/7 Kızılay/ANKARA • **KARDAŞ EDEBİYATLAR-** P.K. 51. Ege Üniversitesi Bornova/İZMİR • **KEBİKEÇ-** Karanfil Sokak Birlik İş Merkezi 5/2 Kızılay/ANKARA • **KIBRISLI-** 44 Mecidiye Sokak Lefkoşa/KKTC • **KİRİM-** P.K. 162 Yenişehir/ANKARA • **ÖNCÜ EDEBİYAT-** P.K. 352 KAYSERİ • **SESLER-NİP** "Neva Makedonya" Birlik Redaksiyonu Mite Hacıvasilev-Yasmin bb 91000 Üsküp/MAKEDONYA • **SİVAS ALTINCI ŞEHİR -** Libya Car. Nu: 19 Kolej/ANKARA • **SİZE-** Klodfarer Cad. Servet Han 41, Kat: 3/33 Çemberlitaş/İSTANBUL • **SON DUVAR-** Olgunlar Sokak Nu: 36/13 06640 Bakanlıklar/ANKARA • **SOYDAŞ-** Necatibey Cad. 25/13 Kızılay/ANKARA • **ŞAFAK-** Korai 20 60100 Komotini/GREECE • **TÜRK DİLİ-** Türk Dil Kurumu Atatürk Bulvarı 217 Kavaklıdere/ANKARA • **TÜRK DÜNYASI İNCELEMELERİ DERGİSİ -** E.Ü. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü Bornova/İZMİR • **TÜRK YURDU-** P.K. 429 Kızılay/ANKARA • **TÜRKEVİ-** Postbus 58070-1040 HB Amsterdam/HOLLANDA • **TÜRKÜN SESİ-** Postboks 34 Gronland 0135 Oslo/NORWAY • **UZBEK TİLİ VE EDEBİYATI -** Özbekistan Fenler Akademisi Alişir Nevayî Namındaki Edebiyat İnstitüsü Tilşunashik İnstitüsü Taşkent/ÖZBEKİSTAN • **TÜRK LÜK BİLGİSİ -** Kıbrıs Cad. 32/5 06600 Bornova/ANKARA • **TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI-** Süheyla Seçkin, Sait Paşa Cad. Postluoğlu • **TÜRK LÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI-** Yenişehir Belediyesi ERZURUM • **YESEVİ -** P.K. 30 34490 • **YERLEMLER-** Hyabani Fihstini Şimali, 151 Dr. Cevat Heyet Tehran/İRAN